

Československý nezávislý a umělecký film 80. let v amatérských podmínkách

foto: © Dora Kubičková

Ivan Tatíček (*1957) patřil v osmdesátých letech k nejvýraznějším postavám českého alternativního dokumentu. Jako kameraman a režisér byl autentickým pozorovatelem i přirozenou součástí dění kolem sebe. Pro jeho filmy je typická atmosféra blízkosti, pozice tvůrce, jako přímého účastníka děje. Takto zaznamenal nejen okamžiky všednosti pozdního socialismu, spojené především s okruhem jeho známých a spolužáků, ale i řadu kolektivů a osobností alternativní kulturní scény, jako například divadlo Vrata a skupiny Nahoru po schodišti dolů band, Němý Bobeš a Sto zvířat. Mezi jeho nejvýznamnější filmy patří série observačních Super-8 dokumentů *Kruh D*, *O ničem jiném* a *Všude doma dobře nejlíp*, v nichž využívá tvůrčích postupů rodinného filmu. Na přelomu osmdesátých a devadesátých let začal jako jeden z prvních umělců v Československu pracovat s médiem videa, byl členem Oboru video (později Avit) a zúčastnil se dobově důležitých výstav *Den videa* (1989) a *Český obraz elektronický* (1994). Z tohoto období lze uvést video *Motýl v tunelu*, které tvoří symbolický předěl mezi kulturou filmového amaterismu osmdesátých let a videem transformačního období po roce 1989, nebo dokument ARCO zachycující českou účast na stejnojmenné mezinárodní výstavě videoartu v Madridu. Tatíčkovy filmy byly v osmdesátých letech uváděny na amatérských festivalech, zejména na Mladé kameře v Uničově a Brněnské 16. Zde pravidelně získávaly některou z hlavních cen. Dobovou kritikou byly vysoce hodnoceny, zejména v měsíčníku *Amatérský film* jim byla opakovaně věnována pozornost. Ve své době byly považovány za vysoce autentické, formálně neobvyklé, v řadě ohledů převyšující tehdejší profesionální dokumentární produkci. V devadesátých letech pak postupně upadly v zapomnění a byly digitálně zpřístupněny Národním filmovým archivem v roce 2019.

Rozhovor s Ivanem Tatíčkem, který vznikl v rámci výzkumného projektu: www.filmovyprehled.cz/cs/revue/detail/ivan-taticek-pravda-je-jinde-to-jsme-vsichni-vedeli

KRUH D

1982 • 27 minut • Super 8 • Orwo • barevný • 18 fps (28954 oken)

Režie: Martin Gabriel, Vlastimil Kopřiva, Ivan Tatíček
Kamera: Ivan Tatíček
Střih: Martin Gabriel, Vlastimil Kopřiva, Ivan Tatíček
Hrají: Zdeněk März, Stanislava Říhová, Ivan Bedrunka, Taha Barkat, František Čečák, Eva Bartošová, Jaroslava Cypriánová, Jiřina Kuchařová, Jiří Cuřín, Dagmar Stejskalová, Eduardo Mora, Vladimír Benda, Vlastimil Kopřiva, Helena Veselá, Martin Gabriel, Václav Zilvar, Iva Francová, Jaroslava Ebenlenderová, Hana Matoušová, Milan Gottlieb, Ludmila Justová, Josef Průdek, Ivan Tatíček, Lubomír Werner

Spolupracovali: Jindřich Býk, Němec, Pavel Procházka, Martin Kepřta, Jiří Mazanec

Hudba: Let'Em In (Linda McCartney, Paul McCartney), The Note You Never Wrote (Linda McCartney, Paul McCartney), She's My Baby (Linda McCartney, Paul McCartney), Beware My Love (Linda McCartney, Paul McCartney), Wino Junko (Colin Allen, Jimmy McCulloch), Silly Love Songs (Linda McCartney, Paul McCartney) vydáno na Wings: Wings at the Speed of Sound (Capital Records, 1976)

Tatíčkův první film vznikl během studia na Stavební fakultě ČVUT v Praze. Kruhem D je míněna skupina spolužáků z ročníku a tato familiární konstelace rámuje samotné okolnosti natáčení. Snímek zachycuje výjevy ze studentského života ve formě inscenovaného tabla doplněného o stylizované portréty jednotlivých spolužáků. Film nemá předem daný scénář a je složen z improvizovaně zachycených situací „společného života“, ve kterých je kamera jedním z aktérů. Tatíček točil pouze jedním, širokým objektivem, přesto však využíval bohatou škálu záběrových velikostí, rámování i kamerových pohybů. Na své aktéry se dívá zároveň jako na soubor antropologických typů, což je metoda, kterou významně rozvinul v následujících filmech. Sociální rozměr jeho autorského stylu se odráží i v kolektivním procesu střihu filmu, jenž probíhal na chatě s pomocí několika spolužáků. Tím se v *Kruhu D* naplňuje schéma pro rodinný film příznačné: jeho protagonisté byli zároveň tvůrci i první diváci.

VOJÁCI

1982 • 8 minut • Super 8 • Orwo • ČB/barevný • 18 fps (8610 oken)
• němý

Režie: Ivan Tatíček
Kamera: Ivan Tatíček
Střih: Ivan Tatíček
Hrají: Zdeněk März, František Čečák, Martin Gabriel, Ivan Bedrunka

Snímek *Vojáci* sleduje osudy bývalých spolužáků v průběhu základní vojenské služby. Tatíček zde volí formu drobného skeče, parodie na přehlídku branné zdatnosti, natočené během odpoledne v přestávce vysokoškolské vojenské přípravy. Několik mladíků se na psím cvičišti v Praze-Modřanech se značnou nemotorností pohybuje ve skupinové choreografii evokující vojenská cvičení. Jde o appendix, který by se stejně tak mohl stát součástí *Kruhu D*, pokud by nevybočoval z omezeného rámce studentského života.

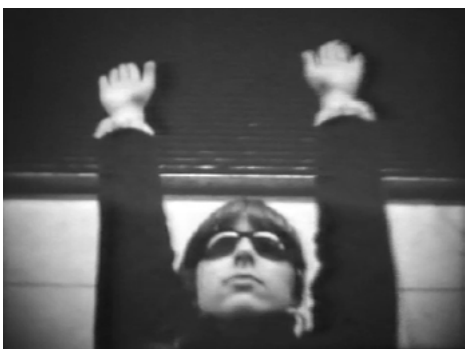

O NIČEM JINÉM

1983 • 23 minut • Super 8 • Orwo • ČB/barevný • 18 fps (24584 oken)

Režie: Ivan Tatíček
Kamera: Ivan Tatíček
Střih: Ivan Tatíček
Hrají: Petr Přívracký, Ivan Bedrunka
Hudba: Let'Em In (Linda McCartney, Paul McCartney), The Note You Never Wrote (Linda McCartney, Paul McCartney), She's My Baby (Linda McCartney, Paul McCartney), Beware My Love (Linda McCartney, Paul McCartney), Wino Junko (Colin Allen, Jimmy McCulloch), Silly Love Songs (Linda McCartney, Paul McCartney) vydáno na Wings: Wings at the Speed of Sound (Capital Records, 1976)

Název filmu, odkazující na *O něčem jiném* Věry Chytilové, předjímá dokumentární subžánr. Ve snímku jsou konfrontovány portréty dvou bývalých spolužáků. Jeden z nich žije maloměstským životem, buduje dům a působí usedle a druhý se naopak až příliš volnomyšlenkářsky a nezodpovědně potuluje po pražských hospodách. Kamera sleduje oba protagonisty prakticky neustále v jejich typickém životním prostředí, aniž by film naznačoval dramatický konflikt nebo se svým způsobem vyprávění přikláněl na jednu stranu. Jako třetí a spojující motiv obou linií jsou zde portréty náhodných kolemjdoucích v místě natáčení, tvořící téměř antropologický rámec typizovaných aktérů společnosti. Film tak autenticky zachycuje společenskou atmosféru upadajícího socialismu v prožitcích jeho všedních aktérů. Jeho protagonisté žijí své životy v dosažitelných mantinelech systému, podílí se na dílčích společenských rituálech v jakémsi neartikulovaném bezčasí.

METROFILM

1984 • 9 minut • Super 8 • Orwo • ČB • 18 fps

Film je ztracen. Digitální rekonstrukce provedena z VHS screeneru.

Režie: Ivan Tatíček
Kamera: Ivan Tatíček
Střih: Ivan Tatíček
Hrají: Ivana Málková, David Pacholík, Oldřich Kaiser, Jiří Lábus
Hudba: Vladimír Helebrant, Němý Bobeš

Ačkoliv *Metrofilm* vznikl na základě inspirace dobovými videoklipy z rakouské televize, není v pravém smyslu film hudební. Dvojice alegorických postav dezorientace a řádu (David Pacholík a Ivana Málková) ve filmu proplová v repetitivních pohybech prostoru metra a konfrontuje se se systémem pravidel, postupů a geometrickým řádem. Autenticky tak ilustruje dobovou atmosféru osobní volby mezi společenskou rezignací, taktizováním ve veřejném prostoru nebo hledáním vnitřní svobody, kterou mohl skýtat relativně svobodný pohyb v paralelním světě. Hudbu zkomponoval až na dokončený obraz Vladimír Helebrant, vůdčí člen skupiny Němý Bobeš. Ve filmu se v drobné roli neočekávaně objeví i Oldřich Kaiser a Jiří Lábus. Uvedení *Metrofilmu* na Mladé kameře v Uničově doprovázela kritika ze strany festivalové poroty, která film odsoudila, avšak toto odmítnutí a současně vřelé přijetí filmu v alternativních kruzích přivedlo Tatíčka obratem k následující spolupráci s hudební skupinou Nahoru po schodišti dolů band.

VŠUDE DOMA DOBŘE NEJLÍP

1986 • 19 minut • Super 8 • Orwo • ČB • 18 fps (20507 oken)

Režie: Ivan Tatiček
Kamera: Ivan Tatiček
Střih: Ivan Tatiček
Hrají: Nahoru po schodišti dolů band, divadlo Vrata, Marek Brodský, Zdeněk Suchý, Petr Čtvrtníček
Hudba: Marek Brodský, Nahoru po schodišti dolů band (MC, samizdat, 80. léta)

Film *Všude doma dobře nejlíp* vznikl jako volný hudební portrét. Způsobem natáčení se Tatiček navrátil k podvojnosti rodinného a stylizovaného filmu. Zachytil všední i privátní život hudebníků, svatby, bytové koncerty a nakonec samotné vystoupení a zákulisí koncertu. Kromě ryze dokumentárních pasáží s drobnými inscenovanými etudami do filmu vstupuje divadlo Vrata, které vytvářelo pro koncerty Schodiště choreografie, a mezi jehož nejvýraznější členy v té době patřili Petr Čtvrtníček a Zdeněk Suchý.

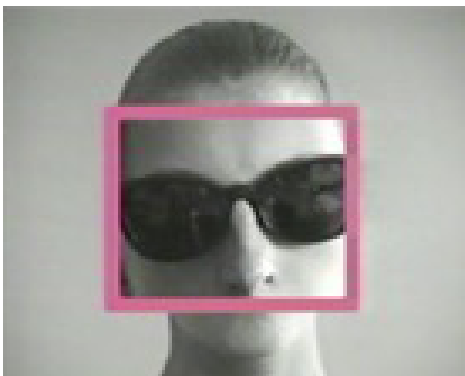

MISS ROCK'N'ROLL

1988 • 19 minut • VHS PAL • 25fps

Režie: Ivan Tatiček, Zdeněk Suchý
Kamera: Ivan Tatiček
Střih: Martin Středa
Hrají: Lenka Vychodilová, Matěj Čech, Arnošt Krátký, Radek Šimek, Jan Kalina, Tomáš Belko, Jiří Jelínek, Hynek Krátký, Eva Kalinová, Jaroslava Čertová, Janet Bujulu, Martina Štěpánová, Alena Fučíková, Jiří Krytinář, Jan Čihák, Benjamin Tais, Petr Hlavsa, Michal Šnajdr, Tomáš Petřík, Jana Balcarová, Renné Breila, Agata Šimůnková, Dita Strouhalová, Soňa Louženská, Romana Dufková, Eva Berská, Irena Brendzová, Pavla Vacková, Luboš Kopecký, Marek Pour, Alena Hrbková, Gustavo Sedlmayer, Ivana Šimůnková, Martin Hrabák, Vladimír Hadač, Miroslav Melena, Kateřina Laifrová
Hudba: Matěj Čech, Rockaria
Spolupracovali: Jan Kalina, Martin Jůzek

V *Miss Rock'n'Roll*, komediálním muzikálu o konkurzu na zpěvačku, se Tatiček nejvíce přiblížil profesionálnímu způsobu natáčení. Výrazně stylizovaný film měl dobré produkční zázemí se standardním dělením profesí ve filmovém štábu. Nešlo už o film komunitní, ale o ambiciózní pokus vytvořit muzikál v amatérských podmínkách, kde již režisér neměl nad tvůrčími postupy bezmeznou kontrolu. Pro Tatičkovu další tvorbu to znamenalo stylový posun, a to především v odklonu od rozvržení dramaturgie na rodinnou a inscenovanou rovinu. S *Miss Rock'n'Roll* pro něj také přichází zásadní technologická proměna, jež spočívala v přechodu z filmu Super 8 na formát VHS. Film byl v roce 1988 uveden na festivalu Brněnská 16, kde získal hlavní cenu.

MOTÝL V TUNELU

1989 • 9 minut • VHS PAL • 25fps

Režie: Ivan Tatiček
Kamera: Ivan Tatiček
Střih: Ivan Tatiček
Hudba: Jan Maxa

Tatiček ve svém prvním videoartovém díle *Motýl v tunelu* experimentoval s děleným obrazem, kterému dominuje tvář dívky v černých brýlích. Rytmičné opakování, znásobení obrazu a mono či dichromatická barevnost vytvářejí reminiscenci na pop artové grafiky. To, co se na první pohled jeví jako pouhá hříčka raného videoartu, však ilustruje základní motivy Tatičkovy tvorby: napětí mezi inscenováním situace a autenticitou vytváří odlehčený sociálně kritický tón. Zatímco na poli amatérského filmu fungovala zavedená pravidla, v *Motýlu v tunelu* lze pozorovat, jakým způsobem teprve probíhalo ohledávání možností videoartu.

TLAČENKA III. – ŽILO SE NÁM DOBRĚ...

1993 • 4 minuty • Betacam SP • 25fps

Režie: Ivan Tatiček
Kamera: Ivan Tatiček
Střih: Ivan Tatiček
Hudba: František Svačina
Spolupráce: Roman Milerský

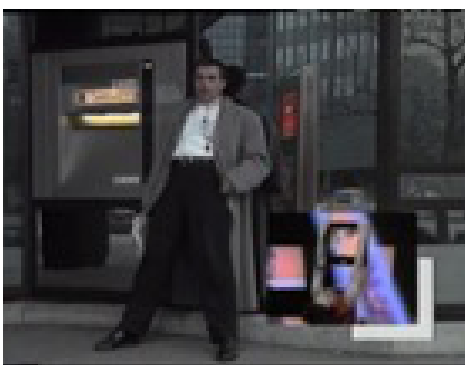
Ivan Tatiček na madridské výstavě ARCO v roce 1993 prezentoval video *Tlačenka III. – Žilo se nám dobře...*, které je triptychem na téma české pohodlnosti a konzumerismu. „Jak málo leckomu stačilo k radosti: Startky, tlačenka a lahvičky. Vše bylo prosté a jasné. Budoucnost a přítomnost, koupená a nezpochybněná,“ zazní na adresu tohoto videa v Tatičkově reportáži z madridské výstavy. V tomto videu znovu experimentoval se složeným obrazem z několika záběrů a s počítačovou grafikou, na níž spolupracoval s Romanem Milerským.

VÍTR FIČÍ V POHRANIČÍ

1993 • 55 minut • Betacam SP • 25fps

Režie: Ivan Tatiček
Kamera: Ivan Tatiček
Střih: Ivan Tatiček
Hudba: František Svačina
Hrají: Tomáš Hanák, Robert Nebřenský, Monika Načeva, Ota Schmidt, David Vávra, Lenka Vychodilová, Jiří Burda, Jan Slovák

ARCO. ANEB ČESKÝ VIDEOART PRONIKÁ DO SVĚTA

1993 • 20 minut • Betacam SP • 25fps

Režie: Ivan Tatiček
Kamera: Ivan Tatiček
Střih: Ivan Tatiček
Hudba: František Svačina

V roce 1993 se veletrhu současného umění ARCO v Madridu zúčastnili i čeští videoartisté. Z komentáře v Tatičkově reportáži vyznívá, že česká výprava tento veletrh vnímala sice jako prestižní událost a prezentační příležitost, ale zároveň kriticky hodnotila

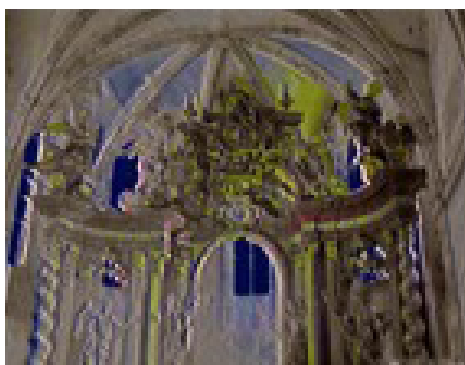
komerční aspekt veletrhu. V rozděleném obrazu se Tatíček věnuje ruchu výstavních prostor a současně ukazuje práce českých videoartistů. Z komentáře se dozvídáme rovněž o tom, že výpravu inicioval a zorganizoval Radek Pilař, český stánek zaplatilo ministerstvo kultury a zbytek rozpočtu pokryl sponzoring od mladoboleslavské Škodovky a Telexportu. Česká televize do Madridu vyslala také mladého vedoucího tvůrčí skupiny v redakci převzatých pořadů Petra Sládečka, jenž se zúčastnil debaty na téma narativního a konceptuálního videa. Český videoart zastupovali Tomáš Ruller, Zdeňka Čechová, Federico Diaz, Věra Geislerová, Roman Milerský, Ivan Tatíček, Petr Skala, Petr Vrána a svou poslední práci s názvem *Yes No Yes* zde byl symbolicky přítomen i Radek Pilař, který zemřel nedlouho před odjezdem do Madridu.

ČESKÁ BŘICHA

1994 • 4 minuty • Betacam SP • 25fps

Režie: Ivan Tatíček
Kamera: Ivan Tatíček
Střih: Ivan Tatíček
Hudba: František Svačina

Video *Česká břicha* má podobu složeného obrazu vytvářejícího významový protipól mezi břichem těhotné ženy a pupkatého muže. Dvojici půl-aktů doplňuje dvojice inscenovaných scén, v nichž pozorujeme dynamickou ženu pracující v anonymní kanceláři a apatického popeláře vykonávajícího rutinně svou práci.

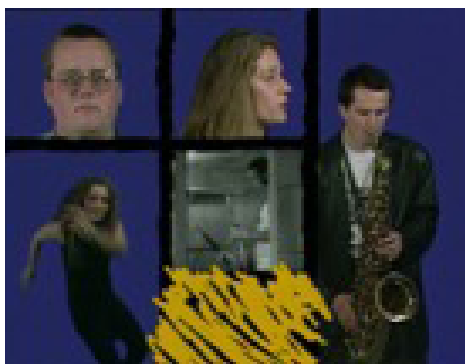

ANDĚLÉ NA TAHU

1997 • 11 minut • Betacam SP • 25fps

Režie: Ivan Tatíček
Kamera: Ivan Tatíček
Střih: Ivan Tatíček
Hudba: František Svačina

V *Andělech na tahu*, videa vytvořeného pod vlivem zážitku narození syna, Tatíček kombinoval ultrazvukové záběry embrya se záběry barokního mobiliáře zdevastovaného kostela, který „oživil“ svěžími barvami pomocí počítačové postprodukce. Materiál k filmu pochází částečně z natáčení jeho předchozího filmu *Vítr fičí v pohraničí* (1933).

DIVNÁ ČTVRTĚ

1992 • 19 minut • Betacam SP • 25fps

Režie: Ivan Tatíček
Kamera: Ivan Tatíček
Střih: Felix Nevřela, Martin Hřebačka
Hrají: Jana Drdácká, Božena Nachlingerová, Barbora Kalinová, Přemek Zemánek, skupina Sto zvířat
Hudba: Jan Kalina

Hudební videofilm se skupinou Sto zvířat.